

סימן יא

רשות היחיד ללא מחיצות בגדר, עמוד ותל המתלקט, והבחנה בין מחיצות שבת למחיצות סוכה

- האם תיתכן רשות היחיד ללא מחיצות?
- ארבע שיטות מדוע עמוד נחשב רשות היחיד
- דין עמוד בסוכה לעומת דין עמוד בשבת
- מקורות נוספים לחילוק בין גדר מחיצות בשבת לגדר מחיצות בסוכה:
 - א. ההבדל בין מספר המחיצות בשבת למספר המחיצות בסוכה.
 - ב. מחיצה באיסורי הנאה
 - ג. דין מחיצות סמוכות לסכך
 - ד. דין מחיצה העשויה מלבד
- סיכום

פתיחה – האם תיתכן רשות היחיד ללא מחיצות?

ארבעת הרשויות הקיימות בשבת מוגדרות בתוספתא ומבואות בגמרא, הברייתא מגדירה את ארבעת רשויות השבת ותוך הגדרות אלו נותנת דוגמה לרשות היחיד:

ואיזו היא רשות היחיד? חריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה...

בבלי, שבת ו ע"א

הגדר היסודי של רשות היחיד מחייב מחיצות, והברייתא מתייחסת למצב מסויים של מחיצת חריץ, ולתנאי הבסיסי שהמחיצה נדרשת להיות בגובה עשרה טפחים. מאידך גיסא מצינו שלושה דינים מהם עולה לכאורה שיכולה להיות רשות היחיד ללא מחיצות כלל: ראשית, כברייתא זו עצמה מופיעה עוד דוגמה לרשות היחיד, שלכאורה אין בה מחיצות כלל: "וכן גדר שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה – זו היא רשות היחיד גמורה" (שם). מקרה דומה הוא דין "תל המתלקט", בו מוגדר התל כרשות היחיד אע"ג שאין לו מחיצות:

א"ר יהודה אמר רב: תל המתלקט עשרה מתוך ארבעה וזרק ונח על גביו – חייב.

בבלי, שבת ק ע"א

אדם העומד על "תל המתלקט" נמצא במרחב שאינו מוקף מחיצות, ואעפ"כ זו רשות היחיד גמורה. ולבסוף, דין עמוד, בו מביאה הגמרא התלבטות האם הזורק חפץ מרשות הרבים לעמוד שגבוה עשרה ורחב ארבעה יהיה חייב:

בעא מיניה רב מרדכי מרבא: עמוד ברה"ר גבוה ל' ורחב ד' וזרק ונח על גביו מהו?

בבלי, שבת צט ע"ב

בהמשך הגמרא, הסברא שעולה לפטור במקרה זה היא רק מכיון שהחפץ עבר במקום פטור במהלך זריקתו, אך אין שום ספק בגמרא שהעמוד עצמו מוגדר כרשות היחיד לכל דבר ועניין, וזאת למרות שאין לו מחיצות.

מצינו אפוא לפחות שלושה מקרים שרשות היחיד גמורה אינה חייבת להיות מוקפת במחיצות: גדר, תל המתלקט, ועמוד; מקרים אלו מחייבים עיון מחודש בצורך בגדר ברשות היחיד בשבת.

ארבע שיטות מדוע עמוד נחשב רשות היחיד

הראשונים והאחרונים מתלבטים בשאלה מדוע עמוד ללא מחיצות נחשב כרשות היחיד. עיון בתשובותיהם מלמד על גדרה של רשות היחיד בכל אחת מהשיטות.

רש"י סובר שלעמוד יש אכן מחיצות מכח 'גוד אסיק':

כולי עלמא לא פליגי – דאמרינן בהו גוד אסיק, דדמו לעמוד ברשות הרבים דהוי רשות היחיד משום גוד אסיק – משוך והעלה.

רש"י, עירובין פט ע"א

לדעת רש"י אמנם אין לעמוד מחיצות ממשיות, אך העקרון ההלכתי של 'גוד אסיק' מושך ומעלה את כותלי העמוד גם אל מעבר לקומתם הממשית, ולכן למעשה אנו נשארים עם דרישת המחיצות.

דברים מפורשים עוד יותר כותב רש"י על דין "גדר", הגמרא המבארת את ברייתא ארבע הרשויות, מדייקת בלשון הברייתא "זו היא רשות היחיד גמורה":

אמר מר: זו היא רה"י למעוטי מאי? למעוטי הא דר' יהודה, דתני: יתר על כן א"ר יהודה מי שיש לו שני בתים בשני צדי רה"ר, עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע, אמרו לו אין מערבין רה"ר בכך.

בבלי, שבת ו ע"ב

יש לדחות את דעת רבי יהודה, הסובר שניתן לאחד ביחד רשות היחיד משני בתים בשני צדי רשות הרבים. לדעת חכמים בברייתא אף אם האדם מציב לחי או קורה מכל צד ויוצר מרחב הנראה כמוקף מארבעה צידיו, עדיין לא נוצר כאן רשות יחיד. ויש לזקק מה ההבדל בין מציאות זו לבין חריץ עמוק עשרה או גדר גבוהה עשרה?

קמ"ל גמורה. כלומר זו היא שנגמרו מניין מחיצות שלה שיש לה מחיצות מכל צד, כגון חריץ וכן גדר דאמרינן מד' צדדין גוד אסיק פני המחיצה על ראשו ונמצא ראשו מוקף מד' צדדין וחללו ד'. אבל דר' יהודה לא נגמרו מחיצות שלה למנינן ולא רה"י היא כלל.

רש"י, שם

כלומר, מה שמאפיין את דין גדר ואת דין עמוד הוא שבסופו של דבר נוצר על גביהם חלל של ד' אמות המתוחם מארבעת צדדיו במחיצות (גם אם באמצעות 'גוד אסיק'). "ראשו מוקף מד' צדדין וחללו ד'" – זהו גדרה ההכרחי של רשות היחיד. גדר דומה ניתן לראות אצל ראשונים נוספים (לדוגמה בחידושי הריטב"א עירובין פט ע"ב, ד"ה "אבל").

כיוון שונה לחלוטין עולה בדברי המאירי. מדבריו נראה, שרשות היחיד אינה זקוקה בהכרח למחיצות על מנת להיחשב ככזו:

...שאין הטעם אלא מפני שכל שגבוה עשרה ורחב ארבע אינו תשמיש של בני רשות הרבים ודינו כרשות היחיד אף בלא מחיצות...

מאירי, סוכה ד ע"ב

כלומר, כל עוד המרחב גבוה עשרה ורחב ארבע, הרי שהוא מופקע מתשמיש הרבים ונחשב כרשות היחיד, אף ללא מחיצות כלל. ייתכן שיש כאן תפיסה שונה מהותית של רשות היחיד: אין רשות היחיד זוקקת חלל ברוחב ד' אמות המוקף מחיצות, כי אם מרחב שאינו תשמישם של הרבים.¹

שיטה שלישית עולה ממהלך ביאורו של הגר"ח מבריסק את שיטת הרמב"ם. בתוך דבריו, מבאר הגר"ח מדוע רשות היחיד עולה עד לרקיע:

והנראה לומר בדעת הרמב"ם, דס"ל דהא דרה"י עולה עד לרקיע אין זה משום דינא דגוד אסיק, כי אם דהוא דין בפני עצמו דהמחיצות התחתונות שיש בהן עשרה גודרות את המקום עד לרקיע ומשוו ליה לכוליה רה"י, וזהו כללא במחיצות דכל שיש בהן שיעורא דעשרה גודרות את המקום

1. בכיוון זה יש קושי מסוים, שכן בסוגית טרסקל בבבלי שבת (קא ע"א) מופיע שאע"פ שיש בטרסקל רוחב ד' על ד' בגובה י' אינו רה"י בגלל שמחיצות "גוד אחית" מתבטלות על ידי זה שהגדיים בוקעים בהם, מוכח מכאן שאם המחיצות מתבטלות אין זו רשות היחיד. ממילא מוכח שיש צורך במחיצות על מנת להגדיר מקום כרה"י. וראו בהמשך פיתוח של הכוון המשתמע מלשונו של המאירי.

עד לרקיע, אשר על כן שפיר הוי תל רה"י עד לרקיע ואף על גב דלא אמרינן ביה גוד אסיק מחיצתא, משום דהמחיצות החיצונות של התל הסובבות אותו הם גודרות את המקום עד לרקיע ועושין אותו רה"י

חידושי ר' חיים הלוי על הרמב"ם, סוכה ד, יא

לפי הגר"ח, הגדרת רשות היחיד לא נוצרת באמצעות העלאתן של המחיצות (גוד אסיק), אלא מדין ייחודי למחיצות שבת: כאשר קיימות מחיצות של עשרה טפחים, כל המרחב שעל גביהן נחשב כרשות היחיד עד לרקיע. אין צורך שמרחב זה יהיה מוקף פיזית באמצעות מחיצות, ואף אין צורך שיהיה מוקף במחיצות "הלכתיות" מכח גוד אסיק. עצם הימצאותו של מרחב זה מעל מחיצות של עשרה טפחים הופך אותו לרשות היחיד גמורה. כך מוסבר דין "תל המתלקט": הרי במציאות זו אין כלל מחיצה שלמה שניתן להחיל עליה את דין 'גוד אסיק', שכן המחיצה נוצרת כאן מליקוט השיפוע של התל כולו.²

שיטה אחרונה וייחודית בסוגיה היא שיטת הרמב"ן כפי שהביא אותה הרשב"א. בסוגיה שהובאה לעיל בעניין הזורק מרשות הרבים ונח על עמוד הגבוה עשרה ורחב ארבעה הגמרא מדייקת:

בעא מיניה רב מרדכי מרבא עמוד ברשות הרבים גבוה עשרה ורחב ארבעה, זורק ונח על גביו מהו? מי אמרינן: הרי עקירה באיסור, הרי הנחה באיסור או דילמא: כיון דממקום פטור קאתיא – לא?

בבלי, שבת צט ע"ב

לפי הגמרא, השיקול לפטור הוא שהזריקה עברה דרך מקום פטור. אלא שהרשב"א מקשה שבמקרים רבים רואים שהעברה דרך מקום פטור איננה

2. וכך עולה גם מפירושו של ר' אברהם מן ההר על סוכה ד ע"ב שביאר שלשיטת הרמב"ם עמוד נחשב לאוויר שמעל מחיצות, הנחשב לרשות היחיד אך מחיצות אלו אי אפשר לומר עליהם גוד אסיק כיוון שאין להם תוך.

פוטרת, בעקבות מקרים אלו, מביא הרשב"א את תירוצו של הרמב"ן הקורא את הסוגיה באופן מחדש:

הרמב"ן ז"ל תירץ דכל היכא דעקר ממקום חיוב ונח במקום חיוב ובאור של מקום חיוב ממש לא מיבעיא ליה דחייב, כי קא מיבעיא ליה בשנח בעמוד העומד ברשות הרבים שאוירו הוא אור של רשות הרבים והוי מקום פטור, דכי אמרינן דרשות היחיד עולה עד לרקיע הני מילי רשות היחיד גמורה במחיצות כגון חצר אבל עמוד לא, וכן דעת רבינו האיי גאון ז"ל בזה, וכיון שכן כשזרק על גבי עמוד דממקום פטור קא אתיא ובמקום פטור הוא עומד כלומר שכולו עומד באור מקום פטור אלא שהוא נח על מקום חיוב פטור, אבל נעץ קנה ובראשו טרסקל שיש לו מחיצות הרי כולו מונח במקום חיוב...

חידושי הרשב"א, שבת צט ע"ב, ד"ה או דלמא

לפי הרמב"ן ורב האי גאון, דין עמוד הוא דין ייחודי: הוא אמנם מוגדר כרשות היחיד, אך אווירו אינו אוויר רשות היחיד כי אם מקום פטור. לשיטתו דין "רשות היחיד עולה עד לרקיע" הוא דין ברשות היחיד עם מחיצות, כמו חצר, ולמעשה אנו אומרים שהמחיצות עולות עד הרקיע. אך רשות היחיד של עמוד, חסרת מחיצות, אף על פי שהיא עצמה רשות היחיד, אווירה היא מקום פטור, כיוון שאין מחיצות שיעלו עד הרקיע. על פי גישה זו נראה שיש שני סוגים של רשות היחיד בשבת: רשות היחיד גמורה, כשיש מחיצות, בה גם המרחב בין המחיצות וגם האוויר עד לרקיע הינם רשות היחיד. ורשות היחיד חלקית, חסרת מחיצות, שרק המשטח עצמו נחשב רשות היחיד אך אווירו מקום פטור.³

אם כן מצינו ארבע שיטות להבנת דין עמוד: שיטת רש"י היא שיש כאן ארבע מחיצות מכח העיקרון ההלכתי של 'גוד אסיק'. שיטת המאירי שהגדר של רשות היחיד איננו תלוי במחיצות אלא מספיקה הבלדת הרשות הקיימת גם בעמוד.

3. וראו עוד בשו"ת בשו"ת "אבני נזר" (או"ח סי' ערב, ו), ובר' חיים שהובא לעיל שביארו באריכות את שיטת הרמב"ן.

שיטת הגר"ח ברמב"ם שדין עמוד נסמך על דין אוויר רשות היחיד עולה עד הרקיע, ולכן המחיצות לא עולות למעלה אלא הן מהוות מחיצות לרשות היחיד במקומם, אלא שלאחר מכן באופן אוטומטי כל השטח שמעל השטח המגודר נחשב לרשות היחיד. ושיטת הרמב"ן שעמוד איננו רשות היחיד רגילה, ולכן לשיטתו יש להפריד בין השטח שעל העמוד עצמו שנחשב רשות היחיד לשטח שמעל העמוד שנחשב רק למקום פטור.

דין עמוד בסוכה לעומת דין עמוד בשבת

בגמ' בסוכה נחלקו אביי ורבא בדין עמוד בסוכה שגבוהה מעשרים אמה:

היתה גבוהה מעשרים אמה ובנה בה עמוד שהוא גבוה עשרה טפחים ויש בו הכשר סוכה, סבר אביי למימר: גוד אסיק מחיצתא. א"ל רבא: בעינן מחיצות הניכרות וליכא.

בבלי, סוכה ד ע"ב

אביי סובר להכשיר עמוד זה, מדין 'גוד אסיק' – העלאת מחיצות העמוד עד הסכך, וממילא העמוד הוא סוכה כשרה, שכן לגבי ראש העמוד אין הסכך גבוה מעשרים אמה. אך רבא שולל סברא זו ודורש "מחיצות ניכרות".

בהסבר דברי רבא: "בעינן מחיצות הניכרות וליכא", ניתן להציע שתי הבנות אפשריות: אפשרות ראשונה היא שרבא חידש דין בגדרי גוד אסיק, שאומרים משוך והעלה את המחיצות רק במחיצות הניכרות. אפשרות שניה היא שרבא מחדש דין בהלכות מחיצות סוכה – עמוד שאין לו מחיצות הניכרות, אינו דופן בהלכות סוכה אע"פ שהוא מוגדר כמחיצה בהקשרים אחרים.

נשווה את דברי הראשונים בהסבר הסוגיה לדבריהם על דין עמוד בשבת. המאירי על אתר הבין, שאין אומרים כלל גוד אסיק בעמוד, לא בהלכות דופן בסוכה ולא בהלכות מחיצה בשבת. היכולת של עמוד להיות רשות היחיד אינה מתבססת כאמור על גוד אסיק אלא על דין ייחודי ברשות היחיד של שבת שאינה

צריכה מחיצות. שיטה זו עקבית, ואינה רואה הבדל בגדר המחיצה בין שבת ובין סוכה.

הרמב"ם פוסק להלכה את דברי רבא בסוגיה :

...בנה בה עמוד ויש בו הכשר סוכה – פסולה. שאין אלו מחיצות הנכרות ונמצא על גב העמוד סכך כשר ללא דפנות.

רמב"ם, שופר סוכה ולולב ד, יד

לכאורה ניתן היה להסיק מדבריו שדין 'גוד אסיק' איננו תקף לגבי סוכה, ושהיא מצריכה מחיצות ניכרות וממשיות. אלא שאי אפשר לומר כן, שהרי כמה הלכות קודם לכן פסק הרמב"ם שגוד אסיק מועיל להכשר סוכה :

נעץ ארבעה קונדיסין על ארבע זוויות הגג וסיכך על גבן הואיל והסיכוך על שפת הגג – כשרה ורואין את המחיצות התחתונות כאילו הן עולות למעלה על שפת הסיכוך.

רמב"ם שם, יא

הגר"ח באר את הרמב"ם. לדבריו, הרמב"ם מחלק בין שני מצבים: בעמוד באמת אין דין גוד אסיק, לא בסוכה ולא בשבת (בשבת ייחשב כרשות היחיד לא מכח גוד אסיק, אלא מכח דין ייחודי ברשויות שבת, שאין בו צורך במחיצות). דין שפת הגג במקרה זה אכן יש 'גוד אסיק', שכן כותלי הבית (בניגוד לעמוד) הם מחיצות ניכרות. כלומר, הרמב"ם אכן מקבל את דין 'גוד אסיק' אלא שהוא מצריך מחיצות ניכרות הקיימות במקרה של גג ולא קיימות במקרה של עמוד.⁴

נותר עדיין לברר את שיטתו של רש"י בדין עמוד. כאמור, לפי רש"י עמוד בשבת נחשב כרשות היחיד מכח 'גוד אסיק'. מדוע אם כן לא יוכשר עמוד זה בהלכות סוכה? מה ההבדל בין הלכות סוכה להלכות שבת? את שיטת רש"י אפשר לבאר בשני אופנים:

4. חידושי ר' חיים הלוי על הרמב"ם, סוכה ד, יא.

אפשרות ראשונה היא שאכן גוד אסיק כלל לא מועיל בהלכות סוכה מכיוון שבסוכה צריך "מחיצות הניכרות". אם אכן כך סבר רש"י ישנו קושי מסוים בהסבר המקרה של מחיצות על שפת הגג שם יש 'גוד אסיק' בסוכה, ונצטרך להסביר שרש"י מסתמך על אותן השיטות שם בסוגיה לפיהן אכן לא אומרים 'גוד אסיק' גם במקרה זה.⁵

אפשרות שניה היא שדין גוד אסיק בעמוד, המושתת על מחיצות שאינן ניכרות, מועיל להלכות שבת ולא מועיל להלכות סוכה. לפי כיוון זה יש לשאול: מדוע שיהיה הבדל בין סוכה לשבת בדין זה? ונראה לחדש, שישנם שני סוגי גוד אסיק: גוד אסיק של עמוד – בו לדופן שאנו מושכים ומעלים אין עובי, שהרי אנו מעלים רק את ה"מעטפת" של העמוד. וגוד אסיק של כותל – בו לדופן שאנו מושכים ומעלים יש עובי שהרי מדובר בכותל ממשי. לאור חלוקה זאת יש לבאר שבהלכות סוכה, ישנה גזרת הכתוב מיוחדת על מספר הדפנות,⁶ ולכן נדרשת מחיצה בעלת עובי ממשי ולא רק מעטפת דמיונית, ואילו בשבת שהגדר של רשות היחיד איננה דרשת הפסוק אלא הבדלה בין מקומות מספיק מעטפת שאין לה דופן כדי לייצר את החיץ אותו אנו מושכים ומעלים. אולם כדי להעמיד את ההסבר השני יש למצוא שאכן ישנו חילוק מהותי בין גודי מחיצות שבת לגודי מחיצות סוכה.

מקורות נוספים לחילוק בין גוד מחיצות בשבת לגוד מחיצות בסוכה

א. ההבדל בין מספר המחיצות בשבת למספר המחיצות בסוכה

חילוק יסודי ראשון בין הלכות מחיצה בשבת להלכות מחיצה בשבת הוא במספר הדפנות-מחיצות הנצרכות. בהלכות שבת מצינו מחלוקת תנאים (כבלי, עירובין צה ע"א): לשיטת רבי יהודה מסתפקים בשתי מחיצות אפילו מקבילות, ואילו

5. הדבר תלוי בלישנות השונות בסוגיה (ד ע"ב) ובמחלוקת התנאים והאמוראים שם.

6. הנלמדת בכבלי סוכה (ו ע"ב) מהחזרה של המלה "בסוכות".

לשיטת חכמים, לחלק גדול מהראשונים צריך שלוש מחיצות ולשיטת הרמב"ם צריך ארבע מחיצות. מאידך בהלכות סוכה, מצינו דין של שתי דפנות מחוברות ברי"ש (כמין ג'ג'), ומחיצה שלישית אפילו טפח.

ניתן להציע שההסבר להבדל בין הלכות שבת להלכות סוכה נובע מההבדל ביעוד המחיצות. בהלכות סוכה יש צורך להימצא בחלל מחיצות, וגם ב'שתי מחיצות כמין ג'ג' יש מרכיב של פרטיות המתאים לדירת עראי. בניגוד לכך, בהלכות שבת העקרון הוא הבדלה, ובזה נחלקו התנאים: לשיטת רבי יהודה מספיקות שתי מחיצות, שכן המחיצות רק נועדו להפקיע את בקיעת הרבים בשתי וערב. ברגע שהרבים לא יכולים לבקוע ברשות זו גם לאורך וגם לרוחב – הרי היא רשות היחיד. לעומת זאת לדעת חכמים צריך ארבע מחיצות (לפי דעת הרמב"ם) היוצרות הבדלה מוחלטת, או שלוש מחיצות (לפי ראשונים אחרים), היוצרות תיחום המבדיל מן החוץ באופן שלא ניתן לבקוע דרכו לא שתי ולא ערב, אלא רק להיכנס לתוכו.

ב. מחיצה באיסורי הנאה

הרמב"ם בהלכות שבת מביא את דין לחי העשויה מדבר האסור בהנאה:

בכל עושין לחיים אפילו בדבר שיש בו רוח חיים ואפילו באיסורי הניה, עבודה זרה עצמה או אשרה שעשה אותה לחי – כשר; שהלחי עוביו כל שהוא: גובה הלחי אין פחות מעשרה טפחים רחבו ועביו כל שהוא.

רמב"ם, שבת יז, יב

כלומר, הלחי יכולה להיות מאיסור הנאה, הנחשב לדבר חסר ממשות, שכן עוביו כלשהו.

הראב"ד על אתר מעלה קושי בתוך דברי הרמב"ם אם אכן היתר השימוש באיסורי הנאה נסמך על כך שלחי יכול להיות בעובי כלשהו, אולם עדיין צריך להיות לו גובה עשרה ממשי: "א"א ואם עביו כל שהוא גבהו מיהת צריך שיעור

שיהא גבהו עשרה...” ומסתבר שעמדת הרמב”ם היא שגם צורך זה איננו מחייב אותנו בממשות פיסית.

הגר”ח למד מפסיקה זו של הרמב”ם עקרון יסודי, העונה גם על השגתו של הראב”ד. לדבריו, דין לחי מלמד על כל יסודות מחיצה בהלכות שבת שאיננה בה כל צורך בשיעור אלא רק במציאות:

והנה בין בדברי הרמב”ם ובין בדברי הראב”ד הרי מבואר דהך הילכתא דכתותי מכתת שיעוריה לא נכלל בזה דעצם הדבר חשוב כמי שאינו, דא”כ הרי לא היה מועיל הא דלחי שיעורו במשהו, כיון דגם המשהו כתותי מיכתת, אם כן הרי גם משהו אין כאן, אלא ודאי דיסוד הדין הוא דהשיעור מיכתת ובטל מיניה שיעוריה, אבל עצם הדבר איתיה בעיניה ולא בטל, ולפי זה בלחי זה דמיכתת שיעוריה, מ”מ אם באנו לדון על המקום נמצא דכל הגובה עשרה שבו יש לו במקומו מחיצת לחי, כיון דאיתיה בעיניה, ורק דהלחי בעצמו אין בו שיעורא דעשרה טפחים, דעל זה הא מועיל הא דכתותי מיכתת דלית ביה שיעורא, אשר ע”כ נראה דדעת הרמב”ם היא בכל מחיצות רה”י דבעינן שיהא גובהן עשרה עיקר השיעור אינו בעצם המחיצות, כי אם בהמקום, דבעינן שגובה עשרה שבו יהא מוקף מחיצות, ואם מצאנו גובה עשרה שמוקף מחיצות בכל העשרה שבו, לא איכפת לנו כלל בעצם המחיצות אם הן מחזיקות עשרה אם לא, וע”כ גם הכא בלחי של אשרה נהי דכתותי מיכתת שיעוריה, אבל הרי זה לא מהניא רק דעצם הלחי לית ביה שיעורא, אבל בהמקום הרי עכ”פ כל הגובה עשרה חשוב מוקף מקצת מחיצה רביעית דמועיל זאת בדיני מחיצה.

וע”כ לפי מה שפסק הרמב”ם דלחי משום מחיצה, ע”כ שפיר הוי לחי גמור, וזהו שמחלק הרמב”ם בין לחי לקורה, דבקורה דהשיעור טפח הוא בעצם הקורה וע”כ שפיר שייך בזה הך דינא דכתותי מיכתת שיעוריה, משא”כ בלחי דעצם הלחי אין לו שיעור כלל, והשיעור הוא רק בהמקום,

ע"כ לא שייך בזה הא דכתותי מיכתת שיעוריה וכשר גם בשל אשרה וכמו שנתבאר.

חידושי ר' חיים הלוי על הרמב"ם, שבת יז, יב

ראשית, מבאר הגר"ח ש"כתותי מכתת שיעוריה" אינו מבטל את הדבר "כמי שאינו", אלא רק את שיעורו, שאם לא כן הרי אין כאן לחי כלל. וממשיך הגר"ח שמחיצות השבת אינן מצריכות שיעור כשלעצמן, אלא יש צורך שגובה הרשות יהא מוקף מחיצות. זהו דין במקום שבאמצע ולא בגבול בינו לבין שאר העולם. לכן לחי של אשירה, אף שאין בה שיעור, יוצרת מרחב מוקף בגובה עשרה ומועילה. כך מוסבר גם ההבדל בין לחי, שכשרה גם כאשר "כתותי מיכתת שיעוריה", לקורה, המצריכה שיעור.

ממו"ר הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל שמעתי המשך ביאור בשמו של הגר"ח, והוא: יש לחלק בין מחיצות שבת, שם צריך רק הבדלה, לבין מחיצות סוכה, שם צריך דופן חיובי. לכן "כתותי מכתת שיעוריה" יפסול בדיני סוכה, המצריכות דופן, אך יוכשר בדיני שבת בהם אין ערך למחיצה כישות, כי אם רק לחציצה שהיא יוצרת.

אם כן יש הבדל מהותי בין מחיצות סוכה, הנחשבות כשלעצמן, ובין מחיצות שבת שעיקרן במקום אותו הן יוצרות.

אולם, לענ"ד מפסיקה זו של הרמב"ם לא מוכח כך, שכן יש להעיר שכל דברי הרמב"ם בפשטות נאמרו רק על לחי ולא כל מחיצות שבת. מסתבר שככלל איסורי הנאה יפסלו הן במחיצות שבת והן במחיצות סוכה. ויסוד ההבדל נעוץ בדין לחי, שאיננו נחשב לגבול כמו מחיצה, אלא כתקנה מדרבנן.

ג. דין מחיצות סמוכות לסכך

בגמרא בשבת מופיע דיון לגבי בית שאין בו עשרה טפחים, אך חקק בו בחלקו, והשלימו לעשרה טפחים:

גופא, אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב: בית שאין תוכו עשרה, וקריו משלימו לעשרה, על גגו – מותר לטלטל בכולו, בתוכו –

אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות. אמר אביי: ואם חקק בו ארבעה על ארבעה והשלימו לעשרה – מותר לטלטל בכולו. מאי טעמא – הוי חורי רשות היחיד, וחורי רשות היחיד כרשות היחיד דמו.

בבלי, שבת ז ע"ב

על פי אביי, למרות שבכית פחות מעשרה לא ניתן לטלטל אלא בד' אמות, הרי שאם חקק בו ארבעה על ארבעה והשלימו לעשרה – מותר לטלטל את כולו כי דינו כ"חורי רשות היחיד". דין זה זהה לכאורה לדין הכשר סוכה הנמוכה מעשרה טפחים:

היתה פחותה מעשרה טפחים, וחקק בה כדי להשלימה לעשרה, אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים – פסולה, פחות משלשה טפחים – כשרה.

בבלי, סוכה ד ע"א-ע"ב

אך יש לשים לב להבדל בין הגמרות: בסוכה מופיעה באופן מפורש דרישה שלא יהיה ריחוק של מעל ג' טפחים בין שפת החקק לכותל, ואילו בגמרא בשבת לא מופיעה דרישה זו. וכך אכן הקשרו בתוספות בסוכה:

...וא"ת בפ"ק דשבת, גבי בית שאין תוכו עשרה וחקק בו להשלימו לעשרה, אמאי לא מחלק כהאי גוונא אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים? ויש לומר דלא דמי רשות שבת שהוא למנוע רגל רבים לסוכה דבעינן מחיצות סמוכות לסכך.

תוספות, סוכה ד ע"ב ד"ה פחות משלשה

תירוצו של תוספות מייצר חילוק מהותי בין מחיצות שבת למחיצות סוכה: כל מטרתן של מחיצות שבת היא למנוע רגל רבים, ואילו במחיצות סוכה נוספה דרישה לקיים קשר עם הסכך ולכן הם צריכות להיות סמוכות אליו.

הריטב"א הביא את תרוץ תוס':

ותירצו דהכא גבי סוכה שמצותה בדפנות בעינן פחות משלשה כדי שיהיו דפנות הסוכה נראות כשלה, אבל התם כל היכא שיש רשות ארבעה על

ארבעה מוקף מחיצות תו לא בעי וכדאכשרינן בה בגוד אסיק מחיצתא משא"כ בסוכה כדלקמן, וזה נכון וברור.

חידושי הריטב"א, סוכה ד ע"א

הריטב"א מרחיב מעט מעבר ללשון התוספות: בשבת כל רשות של ד' על ד' מוקפת ומתוחמת לפי גדרי מחיצה גם מחיצות גוד אסיק הינה רשות היחיד, מנגד בסוכה צריך שדפנותיה יהיו ויראו חלק ממנה.

לגופה של סוגיה, יש לחקור את דין בית עם חקק באופן דומה לשאלה שפתחנו בה: מניחוח הדברים עד כה, לא ברור האם הבית עם החקק נחשב כרשות היחיד רק בזכות העובדה שבסופו של דבר יש לו מחיצות בגובה עשרה טפחים (גם אם בריחוק מקום), או שמא כלל אין צורך במחיצות גבוהות עשרה, ועצם המרחב שעמוק עשרה טפחים ומוקף מחיצות מרוחקות נחשב רשות היחיד?

לפי אפשרות אחת, ברשות היחיד של שבת אין כלל דין מחיצות אלא דין של רשות מובדלת ומוקפת. וממילא אין צורך במחיצות (בדומה לדברי המאירי לעיל). ואפשרות אחרת היא שאכן יש צורך במחיצות אך אין צורך שיהיה קשר בין המחיצה לגג ולכן אין בשבת חיוב לסמוך את החקק ג' טפחים למחיצה.⁷

7. ההבדל מעשי בין שתי האפשרויות יהיה השאלה מה דין בבית שאין בקרויו להשלים לעשרה - האם גם בו נאמר שתוכו יהיה רה"י אחרי החקיקה? לפי ההבנה שצריך מחיצה, אלא שאפשר להשתמש במחיצה רחוקה שיחד עם הקירוי גבוהה עשרה טפחים, במקרה דנן החקיקה אינה מועילה ולא תגדיר את החלל כרשות היחיד. אולם, לפי ההבנה שאין צורך במחיצה כלל, גם במקרה זה החלל יוגדר כרה"י! ונראה שנחלקו בכך ראשונים: הרא"ש בשבת חייב שיהיו מחיצות חיצונות (רא"ש שבת א, יא): "אבל גבי שבת רק שהרשות משתמר ע"י המחיצות אפילו רחוקים ממנו הרבה קרוי רה"י הלכך ע"י מחיצות החיצונות שגבוהות עשרה נקרא רה"י אבל לא ע"י הפנימית שאין שפת החקק מצטרף עמהן כיון שרחוקים ממנו ג' טפחים:" משמע מדבריו, שאם המחיצות החיצונות יחד עם הקירוי אינן גבוהות עשרה, לא ייחשב הבית כרשות היחיד. וכן הבין את שיטת הרא"ש המגן אברהם סימן שמה ס"ק יג. נראה להוסיף, שהרא"ש לשיטתו, שגם עמוד מוגדר כרה"י רק על ידי מחיצות גוד אסיק, ולא שייך לדידו רה"י בלי מחיצות. בניגוד למשמע מדברי הרא"ש, מהר"ן משמע שאין צורך במחיצות החיצונות (ר"ן על הרי"ף סוכה ב ע"א): "ולאו קושיא היא דהכי גבי סוכה שמצותה בדפנות דהכי

ד. דין מחיצה העשויה מלבד

שנינו במשנה בעירובין שבהלכות שבת אפשר לעשות מחיצה שלמה מלבד :

מקיפין שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה ובלבד שלא יהיה בין חבל לחבירו שלשה טפחים...

בבלי, עירובין טז ע"ב

בניגוד לכך בגמרא בסוכה (ז ע"א) מובא שניתן להתיר סוכה העשויה כמבוי רק בפס ארבעה (המייצר רוב דופן) שלישית. ונחלקו הראשונים, האם בסוכה קטנה גם כן יש צורך בפס ארבעה או שאפשר להסתפק בטפח שוחק שבשני צדדיו יש לבד : הריטב"א, בעל העיטור, ורבינו יהונתן מלוניל סוברים, שאין להתיר על ידי טפח שוחק, וצריך דווקא פס ארבעה שהוא רוב דופן מינימלית של סוכה. וכן הסתפק המגן אברהם (סימן תרל). לשיטתם אין להסתפק בלבד להתיר דופן שלישית, למרות שלבד נחשב כמחיצה גמורה.

לכאורה שיטתם אינה מובנת – הרי כפי שניתן לראות מצינו משנה מפורשת בעירובין, שאפשר לבנות מחיצה שלמה מלבד ?

אלא שגם כאן נראה לתרץ ששונה דופן בסוכה ממחיצה בשבת כנ"ל. בשבת, מספיק הבדלה, והלכה למשה מסיני שמחיצת לבד מוגדרת כמחיצה. אך בהלכות סוכה ישנה גזרת הכתוב מיוחדת של דופן ולא רק של מחיצה המבדלת, ולכן יתכן מקרה שמחיצה מלבד תהיה פסולה.

בכל ההבחנות הללו אנו חוזרים ורואים את הפער שבין הצורך במחיצות בשבת כדבר המבדיל בין הרשויות ומונע מרגל הרבים להכנס לרשות היחיד זאת לעומת סוכה בהם למחיצות יש תפקיד לייצר מסתור.

גמירי בעינן שיהיו דפנותיה סמוכות לה בפחות מג' כדי שיהיו נראות כשלם אבל לענין רה"י ברשות מיוחד שאין הרבים בוקעין בו סגי הלכך כל שהוא מוקף מחיצות ליכא לאיפלוגי בין סמוכות למופלגות: "משמע מדבריו, שגם אם המחיצות אינן גבוהות עשרה עם הקירו, הרי שזו נחשבת "רשות מיוחדת שאין הרבים בוקעין בו". וכן הבין האליהו רבה בר"ן, וראו עוד במשנה ברורה סימן שמה, ס"ק סג.

סיכום

בשיעור זה, ראינו שההנחה שרשות היחיד בשבת זוקקת מחיצות, איננה פשוטה כל עיקר ומצאנו לפחות שלושה מקרים שרשות היחיד אינה חייבת להיות מוקפת במחיצות: רשות היחיד בגדר, בתל המתלקט, ובעמוד.

זיהינו ארבע שיטות בראשונים ובאחרונים בהבנת יסוד שלושת דינים אלו: שיטת רש"י היא שיש כאן ארבע מחיצות מכח העיקרון ההלכתי של 'גוד אסיק'; שיטת המאירי היא שהגדרת רשות היחיד איננה תלויה במחיצות אלא מספיקה עצם הבדלת הרשויות; שיטת הגר"ח ברמב"ם היא שדין עמוד נסמך על דין אוויר רשות היחיד עולה עד הרקיע ולכן המחיצות לא עולות למעלה אלא הן מהוות מחיצות לרשות היחיד במקומם אלא שלאחר מכן באופן אוטומטי כל השטח שמעל השטח המגודר נחשב לרשות היחיד; לשיטת הרמב"ן עמוד איננו רשות היחיד רגילה ויש להפריד בין השטח שעל העמוד עצמו שנחשב רשות היחיד לשטח שמעל העמוד שנחשב רק למקום פטור. שיטת הרמב"ן היא השיטה היחידה הנותנת למחיצות מקום משמעותי בדיני שבת.

בהמשך השונו בין דין עמוד בסוכה לדין עמוד בשבת. ראינו שאם פוסקים את ההלכה כרבא, שעמוד לא יכול ליצור מחיצות לסוכה, נוצר חילוק שבשבת מחיצות עמוד נחשבות מחיצות ואילו בסוכה לא, כשהנימוק שרבא מעלה הוא שצריך מחיצות הניכרות. הרחבנו בשיטת הרמב"ם שמחד פסק כרבא בעמוד שנדרשים מחיצות ניכרות מאידך פסק שבגג אומרים גוד אסיק מחיצתא, והצענו לבאר שלשיטתו גוד אסיק קיים דווקא כאשר יש ממשות למחיצות אך לא כאשר עוסקים רק במעטפת כלשהו של העמוד. על אף זאת בשבת עמוד מועיל כיוון, שכאמור, לדעתו אין מדובר על גוד אסיק אלא על הפרדה. באופן דומה יש לבאר את שיטת רש"י (אם נאמר שהוא פוסק כרבא בסוכה).

בעקבות החלוקה שעלתה בין מחיצות שבת למחיצות סוכה, הצבענו על עוד ארבעה מקרים שבהם קיים פער זה, ובכל ארבעת המקרים הצענו לאבחן שבשבת נדרשים מחיצות על מנת למנוע בקיעת הרבים אך אין צורך בממשות המחיצות, ואילו בסוכה נדרש מרחב המאפשר ההסתתרות, בין לקולא (במקרה של ג')

מחיצות) אך גם לחומרא בגדרי מחיצה שאין לה ממשות, במחיצה הסמוכה לסכך ובגדרי לבוד.

חילוקים אלו מסייעים לנו לפענח את גדרי רשות היחיד בשבת: רשות היחיד איננה מקום מוגן אלא מקום מתוחם פיסית ולכן ניתן בקלות להזקק לדינים עקרוניים של 'גוד אסיק' ו'לבוד'. המחיצה הוירטואלית אכן יכולה לתחם את רשות היחיד מרשות הרבים במידה כיוון שהיא מונעת מהרבים לדרוך שם, אולם היא איננה מאפשרת בחלק מהמקרים מגורים אפילו ארעיים ולכן מדובר במחיצה הפסולה לסוכה.

